

Meðal efnis:
Viðal Vigdísar Grimsdóttur við
fru Vigdís Þunibogadóttur, forseta Íslands

Ljósmynd á forsiðu:
Nanna Bisp Büchert.

Í blaðinu má finna óvenju mikjö af öðru efni. Af því má fyrst nefna greinar um bókmennatakennslu, samskipti barna og samræmd próf.

Það er líka til marks um líf orðræðunnar að í blaðinu er brugðist við tillögum nefndar um mótu menntastefnu og einnig eru þjári svargreinar við áður birtu efni. Vonandi er þetta vísbending um að áhyggjur Vigdísar Grímsdóttur hér í blaðinu séu ástæðulausar. Við látum ekki berast með straumnum, doðinn er ekki sestur að og eldmóðurinn býr enn í mörgum. *Ný menntamál* hafa hlutverki að gegna á komandi árum.

Um efni

Ný hafa *Ný menntamál* verið vettvangur umræðas um uppeldis- og skólamál í tímum. Það er því vel við hæfi að gestur okkar að þessu almennistu að virtasti veindari umræðurnar um mennta- og meiningarmál forentu Íslands, frú Vigdís i mnbogadóttir. Það að gera framlaði kennar sem best skil hafa. *Ný menntamál* fengið aðstöð fra eiginum helstu mthofundi okkar, Vigdísar Grímsdóttur og dánask-íslenska ljósmyndaránum Nónu Bisp Büchert.

Um leið og þeim ar þakkað fyrir að hafa lagt sitt af mörkum bendum við á að

ISSN 0258-3747
**NÝ
MENNTAMÁL**

1. tbl. 11. árg. 1993

□ Útgefandi: Bandalag kennarafelaga □ Ritsjóri: Hannes Ísberg Ölfassson □ Ritnefnd: Hafsteinn Karlsson, Guðrún Geirs dóttir, Guðrún Ebba Ólafsdóttir, Þuríður J. Jóhannsdóttir □ Útlit: Ragnar Gíslason □ Prófarkalesari: Vilborg Sigurðardóttir □ Teikningar: Ingvar Guðnason □ Skrifstofa: Lágmúla 7, 108 Reykjavík, sími 91-31117 □ Litgreining: Samtúgvánn-Korpus hf. □ Setning, tölvuumbrot, filmuvinnu, prentun og bókband: G. Ben. prentstofa hf.

Efnisyfirlit

„...sókn og vaka; eining hröð og hrein“	6
Viðtal Vigdísar Grímsdóttur við Vigdísí Finn bogadóttur	14
Bókmennataþjóðin og börmín	22
Puríður J. Jóhannsdóttir	30
Ræðum í stað þess að rifast	36
Sigrún Ádalbjarnardóttir	37
Samræmt námsmat	38
Einar Guðmundsson	44
Hvaða gagn gera samræmd próf í grunnskóla?	50
Birna Sigurjónsdóttir	54
Hvers vegna eru samræmd próf í grunnskóla æskileg?	54
Harpa Hreinsdóttir	54
Skólasaga: Til fordæmingar eða skilningsauka?	54
Loftur Guttormsson	54
Framhaldsskólanám: Vidd eða dýpt — þurfum við að velja?	54
Pórir Pórísson	54
Hengdi Atli bakara fyrir smið?	54
Hjálmur Árnason	54
Grunnskólinn lengdur: Enn eitt almennt bóknámsár?	54
Jón Torfi Jónasson	54

Jón Torfi Jónasson

Grunnskólinn lengdur: Enn eitt almennt bóknámsár?

I. Áhugi á námi

Lög um skólaskyldu tíundubekkinga í grunnskóla gátu ekki breytt miklu um skólasókn unglings því hún var þegar orðin um 95% af árgangi. Lagasetningin breytti þess vegna í raun því einu að skyldur ríkisins gagnvart nemendum urðu afdráttarlausari. Petta er athyglisvert vegna þess að oft virðistmanni að mjög margir unglings hafi áhuga á flestu öðru en endalausri skólavist og mundu losa sig undan henni ef þess væri nokkur kostur. Það er því forvitnilægt að velta svoltið fyrir sér þessari miklu skólasókn.

Athugun á námsferli árgangsins sem fæddur er 1969 sýnir að einungis 13% hópsins hefur aldrei verið skráður í framhaldsskóla svo varla verður um það efast að flestir unglings gæla við þá hugmynd að ljúka einhverju framhaldsskólaprófi.¹ En þegar nánar er að gáð kemur í ljós að nærrí þrójungr hefur hatt námi og minna en helmingur hefur lokið einhverju námi sex árum eftir að grunnskóla lýkur. Það er langur vegur á milli þess að skrá sig og ljúka náminu.

Til þess að fá betri hugmynd um afstöðu þess hóps sem minnst hefur sinn framhaldsskólanum voru þeir sem höfðu verið skráðir í skóla í tvö ár eða minna spurðir nokurra spurninga um hagi sína og áform í sérstakri úrtakskönnun. Þar kom ýmislegt athyglisvert í ljós. Í fyrsta lagi er þessum hópi alls ekki í nöpvið skólan. Adeins þrójungr er hlutlaus eða neikvæður þegar spurt er um hvernig viðkomandi hafi líkað í skóla og þrír af hverjum fjórum telja að nám í íslensku og ensku hafi nýst vel. Í öðru lagi segja tveir af hverjum þremur að þeim falli verklegt nám betur en bóklegt, en þessi afstaða er þó mun ákvæðnari hjá piltum en stúlkum. Í þróða lagi segjast um 60% þeirra sem hættu námi sjá eftir því og yfir 80% hópsins hafa hug á frekara námi. Margir bera fyrir sig áhugaleysi þegar spurt er hvers vegna þeir hættu, þótt margt fleira komi þar við sögu, en í ljósi þess sem þegar hefur verið talinn þá má ekki túlka það sem almenna neikvæða afstöðu til skóla eða menntunar. Það er einmitt skýr jákvæð afstaða til menntunar sem kemur fram í svörum við mórgum spurningum sem vekur eftirtekt.

Tilhneiting stórs hóps nemenda til þess að skrá sig í framhaldsskóla er því í góðu samræmi við frekar jákvæð viðhorf unglings til menntunar, viðhorf sem ætti svo sannarlega að virða.

II. Kröfur um undirþuning

Í flestum starfsgreinum og náms-

brautum þykir nú miklu skipta að geta reitti sig á góðan almennan þekkingargrinn nemenda og halda metti að fyrir þeim grunni skyldi grunnskólinn gerður ábyrgur, eins og heiti hans gefur til kynna.

En er þá málid ekki einfalt? Á þá ekki bara að veita öllum almennan undirbúning og leyfa svo leiðum að skilja? Nei, það er ekki svo einfalt og vandinn er annars vegar þróngsýn afstaða til þess hvað telst til hins almenna grunns og hins vegar sú ríkjandi skoðun að mikil skorti á að grunnurinn hafi verið lagður í grunnskólanum. Það er að vísu erfitt að áttá sig á þessu vegna þess hve blitverk grunnskólans er í raun illa skilgreint þannig að enginn veit almennilega hver afrakstur starfs hans á að vera.²

Almenn menntun er fyrst og fremst miðuð við mjög hefðbundið bóknám sem lengi hefur ráðið ferðinni í íslensku skólakerfi og mun liklega ráða henni enn um sinn, bæði í grunnskóla og framhaldsskóla.³ Petta bóknám mun áfram yfirgæfa aðrar námsgreinar í grunnskóla, á öllum almennum brautum framhaldsskóla sem taldar eru undirbúningur undir háskólanám og á öllum brautum sem ekki eru mjög skýrt tengdar ákvæðnum starfssviðum. Sumar ástæður þessa styrks bóknámsins eru góðar og gildar en aðrar eru það ekki og margt leggur bóknáminu lið. Starfsnám á framhaldsskólastigi er á undanhaldi af ýmsum ástæðum, meðal annars vegna

kostnaðar við námið, erfiðleika í skipulagi starfsþjálfunar, lokunar fjölmargra iðngreina, óvissu um þróun vinnumarkaðar, mikilla breytinga á starfsháttum í mör gum atvinnugreinum og krafna margra framhaldsbrauta um meiri almennan bóknámsundirbúnning en grunnskólinn veitir (sbr. óskir fjölmargra skóla um að flytjast á háskólastig). Metnaðarleysi eða kröfuleysi vinnumarkaðarins um fagkunnátum ræður líklega einnig miklu um það hve starfsmenntun er lítils metin af nemendum. Allt þetta verður til þess að þeir kjósa frekar almennar námsbrautir: 80% nemenda skrá sig á bóknámsbrautir við upphaf síns framhaldsnáms. Við þessar aðstæður mun lifa þróng en samt óljós skilgreining á almennri menntun, sem lítil merki eru um að hróflað verði við. Hefðbundnar bóknámsgreinar munu ríkja þótt gælt verði við ýmsar „nýjar“ greinar og list- og verkmenntun mun fá litla áheyrn.

III. Kerfisbreyting?

En stórir hópar nemenda ráða ekki við bóknámið í grunnskóla eða bóknámsdeildir framhaldsskóla, hvort sem þar er um að kenna lítillí námsgetu, slökum undirbúningi, áhugaleysi eða litlu aðhaldi í náminu. Hvað á þá að taka til bragðs? Ef ekki er hægt að leyfa öllum að kljást við þær bóknámsbrautir sem nú eru í boði í framhaldsskóla (sem virðast ekki henta stórum hópum fólks) þá telja sumir þá leið eina sára að bjóða nokkrum hópi upp á eitt (eða tvö) ár til viðbótar við grunnskóla þar sem hann fær meðal annars að glíma við gömlu góðu greinarnar enn um sinn þar til fullnægjandi tökum á þeim hefur verið náð. Fyrirkomulag þeirrar ættar hefur verið prófað áður því upp úr 1970 var hægt að komast inn í menntaskóla með því að fara í gegnum framhaldsdeildir gagnfræðaskólanne.

En hver hljóta að verða höfuð-einkenni slíksra viðbótarbrauta?⁴ Ef

hlutverk þeirra yrði, meðal annars, að veita almennan undirbúnning undir brautir framhaldsskólanna (sbr. gagnfræðaár) eða nám sem gefur möguleika á að grunnskólapróf verði endurtekið (sbr. fornám) þá hlýtur höfuðahersla kennslunnar að verða sú sama og í grunnskóla. Hér er því beinlínis um að ræða eins árs viðbót við óbreyttan almennan grunnskóla og þar með er búið að flytja 10. bekk (9. bekk sbr. bekkjarheití á árunum 1976-1991) upp um eitt ár, þótt það gildi aðeins fyrir hluta nemenda, að minnsta kosti riflega þriðjung árgangs.⁵

I ljósi þessa virðist mér að tillögur um viðbótar undirbúningsnám séu einmítt ábending um að það sé grunnskólinn sem nái ekki að sinna hlutverki sínu sem skyldi, eða öllu heldur að hann hafi ekki skynsamlegt hlutverk og þá er miklu edlilegra að grípa á vandanum þar.

IV. Ábendingar

Íslenskir unglingar vilja mennta sig, þeir vilja ljúka námi. Það sýnir sókn þeirra í nám og það sýnir áhugi þeirra sem minnstu námi hafa lokið á frekara námi. En þeir virðast margir hverjur hvorki hafa burði til né áhuga á því námi sem skólakerfið er uppteknast af. Það sýna einkunnir þeirra á grunnskólaprófum, brottfall þeirra úr námi og viðhorf þeirra til bóknáms.

I ljósi þess sem hér hefur verið sagt virðist mér því eftirfarandi atríði umhugsunarverð.

Endurskilgreining þeirrar almennu menntunar sem veitt er í grunnskóla er brýn og þá verði viðurkennt af fullri alvöru menntunargildi flciri greina en nú er, þar á meðal margvislegra verkgreina og listgreina. Þegar að vísu efins um að við nokkru verði hróflað í þessu efni þótt það sé brýnasta verkefnid á unglingsastigini.

Hlutverk grunnskólangs verði jafnframt betur skilgreint en nú þannig að ljósara verði hver af-

rakstur skólastarfsins á að vera, hvort sem er í samræmdum þáttum svo sem lestri eða í námsgreinum sem hver skóli eða skólahérað leggur áherslu á. Þetta er ekki eins erfitt og sumir vilja vera láta.

Samkomulagi verði náð um að almennur grunnur að menntun allra verði lagður í grunnskóla, en nemendur þurfi ekki allir að braut-skrást frá honum á sama tíma, þar gati munað einu ári eða tveimur.

Í framhaldsskóla verði brautir afmarkaðar meira en nú og ekki verði litið á sérhæft starfsnám sem endapunkt menntunar. Það verður að vera ljóst frá upphafi að allar starfsmenntunarbrautir verði metnar á atvinnumarkaði og það er auðvitað hægt að bjóða upp á alvöru verk-námsbrautir sem leiða til starfsréttinda án þess að þær séu dulbunar bóknámsbrautir.

¹ Sjá Jón Torfi Jónasson og Guðbjörg Andrea Jónsdóttir (júní 1992), *Námsferill i framhaldsskóla*. [Félagsvísindastofnun: Skýrsla sem Félagsvísindastofnun vann fyrir menntamálaráðuneytið] og Jón Torfi Jónasson (1992b), *Námsferill og námslok í framhaldsskóla. Ný menntamál*, 10. árg., 3. töl. bls. 22-23.

² Sjá m.a. umfjöllun í Jón Torfi Jónasson (1992). *Abyrgð og stjórn í íslenskum skólum. Samfélagsföndi*, 12. árg. bls. 131-148.

³ Sjá rökstuðninginn miðað við þessu í Jón Torfi Jónasson (1992). Prófun framhaldsskólan: Frá starfsmenntun til almennus bóknáms. *Upplendi og menntun*, 1. árg. 1. íbl. bls. 172-189, en miklu betri greinargerð hjá Matthíasi Jónassynni 81-49. Verknámsdeild. Nokkrar athugasemdir og tillögur. *Menntamál* 22: 1-44.

⁴ Sbr. til dæmis hugmyndir *Nefndar um móton menntastefnu*.

⁵ Hér miðað eg við að nálgæt helmingur árgangs næði 6 á samræmdum prófum grunnskóla. Annars staðar hef ég gefið í skyn að almenn grunn-námi mun ventanlega lengjast á næstu ári (Jón Torfi Jónasson (1990). *Menntun á Íslandi í 25 ár, 1985-2010*. Reykjavík: Framkvæmdaneftir um framtíðarkönun og Jón Torfi Jónasson (1992). Vöxtur menntunar á Íslandi og tengil hennar við atvinnulíf. I *Menntun og atvinnulíf*. Reykjavík: Sammenfat. [Bls. 54-83].) Eg átti samt ekki vor á því alveg strax og hef meira að segja efast um skynsemi þess, sjá kafla 1 í Jón Torfi Jónasson, Asðís Ragnarsdóttir og Guðbjörg Andrea Jónsdóttir (Febrúar 1992). *Könnun á þors íðnaðar fyrir menntun*. [Félagsvísindastofnun: Skýrsla sem Félagsvísindastofnun vann fyrir menntamálaráðuneytið].

Dr. Jón Torfi Jónasson er dósent í Háskóla Íslands.